

Fundamenty konstruktywnej rozmowy

Przed Tobą 45 minut, które mają *fundamentalne* znaczenie - uwrażliwisz osoby uczniowskie na to, że o jakości rozmowy decyduje to, jak się zachowują osoby rozmawiające. Zrealizujesz to w oparciu o przykładową debatę. Pokażesz im, że zamiast kłótni można iść konstruktywną drogą.

Twoje cele dla uczniów:

- Zaobserwują, że jakość komunikacji jest kształtowana przez osoby uczestniczące.
- Zaczną rozpoznawać bariery, które psują komunikację.
- Odkryją zasady, które pomagają budować porozumienie.

Przygotuj wcześniej:

- Film "Czerwony vs. Zielony: Anatomia sporu"
- Film "Debate pod lupą: Analiza przypadku"
- Prezentację "Sztuka rozmowy: 4 formy, które warto znać"
- Wydruki Karty Pracy "Debate pod lupą" (1 na grupę)

Przebieg Lekcji Krok po Kroku

Krok 1: Rozgrzewka – Z czym nam się to kojarzy? (5-10 minut)

Zacznij od szybkiej rundy skojarzeń. Stań przy tablicy i zadaj klasie otwarte pytanie.

- Możesz powiedzieć: "Dzień dobry. Chcę zacząć od jednego pytania: z czym kojarzy Wam się słowo *debatę*, szczególnie taka, którą widzicie w polskiej polityce lub w mediach?"
- Możesz też zacząć bardziej osobiście: "Kiedy słyszycie w telewizji słowo *debatę*, co jest pierwszą rzeczą, która przychodzi Wam do głowy? Jakie to uczucie? Jakie słowa?"

Zapisuj ich skojarzenia na tablicy. Prawdopodobnie szybko pojawią się słowa: *kłótnia*, *krzyk*, *chaos*, *przerywanie*. To świetny punkt wyjścia. Kiedy tablica się zapełni, podsumuj to, co widzisz.

- Możesz powiedzieć: "Patrząc na tablicę, widzę głównie takie słowa jak *kłótnia*, *krzyk*, *chaos*, *przerywanie*. Wygląda na to, że debata nie kojarzy nam się najlepiej. Dzisiaj zastanowimy się, czy rozmowa w sferze publicznej musi tak wyglądać, i nauczymy się, jak prowadzić ją inaczej – w sposób, który buduje, a nie dzieli".
- Możesz też podsumować to tak: "No dobrze, czyli mamy tu głównie *kłótnia*, *krzyk*, *chaos*, *przerywanie*. Wygląda na to, że debata ma fatalny PR. Dziś zobaczymy, czy musi tak być, i poznamy narzędzia sprawiające, że rozmowa może wyglądać zupełnie inaczej".

Krok 2: Analiza Przypadku (15 minut)

Teraz czas na "materiał dowodowy". Zapowiedz uczniom, że za chwilę zobaczą krótką, przerysowaną debatę, a ich zadaniem będzie wcielenie się w rolę analityków komunikacji.

- Możesz na przykład powiedzieć: "Za chwilę zobaczymy materiał filmowy - krótką debatę na dość absurdalny temat. Waszym zadaniem będzie wcielenie się w rolę analityków komunikacji. Obejrzyjcie to uważnie".
- Albo bardziej zadaniowo: "OK, teraz zrobimy mały eksperyment. Pokażę Wam film z debatą na abstrakcyjny temat. Nie skupiajcie się na tym, kto ma rację, ale na tym, jak oni rozmawiają. Będziecie szukać błędów i dobrych zagrań".

Odtwórz Film "Czerwony vs. Zielony: Anatomia sporu".

Po filmie podziel klasę na małe grupy - według swojego uznania i doświadczenia z tą klasą. Rozdaj każdej grupie Kartę Pracy "Debata pod lupą".

- Możesz powiedzieć: "Każda grupa dostaje "Kartę Pracy - Debata pod lupą". Waszym zadaniem jest, na podstawie tego, co zobaczyliście, wypełnienie "Mapy zachowań" - wypiszcie jak najwięcej konkretnych zachowań, które psuły tę rozmowę, ale też te, które próbowały ją ratować."
- Albo bardziej bezpośrednio: "OK, zobaczyliśmy materiał. Teraz w grupach macie kilka minut. Na tej karcie pracy macie dwie kolumny: "Co psuło rozmowę?" i "Co próbowało ją ratować?". Wypiszcie konkretne przykłady. Potem zastanówcie się, dlaczego te dobre próby i tak zawiodły".

Daj im na to kilka minut, ale najpierw możesz zapytać, czy potrzebują raz jeszcze obejrzeć film. Po zakończeniu pracy zrób krótkie omówienie na forum klasy.

Na koniec wyświetl film "Debata pod lupą: Analiza przypadku".

- Możesz powiedzieć: "Dziękuję za wasze analizy. Wiele z tych błędów trafnie nazwaliście. Zobaczmy teraz, jak podsumował to nasz ekspert. Ten film uporządkuje nasze obserwacje".
- Albo powiedz: "Świetna robota. Wiele z tych błędów nazwaliście po imieniu – atak osobisty, przekręcanie, uogólnianie. Zobaczmy teraz krótkie podsumowanie, które pomoże nam to zebrać w całość".

Bufor Czasowy - "Błyskawiczna Reżyseria"

Jeśli jakaś grupa wyjątkowo szybko przeanalizowała film "Czerwony vs. Zielony" i wypełniła kartę pracy, podejdź do nich i rzuć im wyzwanie specjalne:

- Możesz powiedzieć: "OK, świetnie wam poszło. Widzę, że skończyliście przed czasem. To teraz zadanie reżyserskie dla waszej grupy. Wybierzcie jeden, najbardziej niekonstruktywny lub absurdalny fragment z tego filmu – jedno, dwa zdania. Macie chwilę, żeby zastanowić się, jak Pan Czerwiński i Pani Zielińska powinni byli to powiedzieć, żeby rozmowa poszła do przodu. Za chwilę poproszę, żebyście odegrali przed resztą klasy tę jedną, "naprawioną" scenę. Gotowi?"

Dzięki tej dynamicznej aktywności płynnie przechodzisz od analizy (co było złe) do syntezy i tworzenia (jak powinno być).

Krok 3: Teoria - Nazywamy Narzędzia (15 minut)

Uczniowie zobaczyli już, jak wygląda chaos. Teraz czas na teorię, która ten chaos uporządkuje.

Uruchom Prezentację "Sztuka rozmowy: 4 formy, które warto znać". Nawiąż do tego, co widzieli.

- Możesz powiedzieć: "To, co widzieliśmy w filmie, to był klasyczny SPÓR. Jego celem była wygrana, a nie porozumienie. Ale komunikacja to nie tylko spór. Sposób, w jaki rozmawiamy, jest jak skrzynka z narzędziami. Dziś poznamy cztery z nich".
- Albo zacznij tak: "OK, mamy więc diagnozę: to, co widzieliśmy, to był spór, czyli walka na argumenty. Ale komunikacja to cała skrzynka z narzędziami. Dziś zobaczymy cztery z nich, od najgorszej do najlepszej".

Przejdź przez prezentację, skupiając się na wyraźnym rozróżnieniu 4 form:

- Spór (Cel: Wygrać)
- Dyskusja (Cel: Wymienić argumenty)
- Dialog (Cel: Zrozumieć)
- Deliberacja (Cel: Wspólnie zdecydować).

Jeśli szukasz inspiracji, na końcu scenariusza znajdziesz propozycję jej omówienia. Możesz przejść nią krok po kroku lub wykorzystać niektóre pomysły.

Bufor czasowy - "Tester Narzędzi"

Jeśli widzisz, że teoria "weszła" uczniom gładko i masz dodatkowe kilka minut, możesz wprowadzić kolejną aktywność:

- Możesz powiedzieć: "Widzę, że teoria poszła nam błyskawicznie. To zrobmy szybki test na gorąco. Ja podaję sytuację, a wy (całą klasą, przez podniesienie ręki lub okrzyk) mówicie, którego z 4 narzędzi (Spór, Dyskusja, Dialog, Deliberacja) najlepiej byłoby użyć. Gotowi?".

Przykłady do rzucenia:

- "Musicie jako klasa zdecydować, na co wydać pieniądze ze Szkolnego Budżetu Uczniowskiego?" (Czekasz na: Deliberacja!)
- "Twój kolega jest ewidentnie smutny, chcesz dowiedzieć się co się stało?" (Czekasz na: Dialog!)
- "Chcecie na lekcji poznać różne interpretacje i argumenty dotyczące lektury?" (Czekasz na: Dyskusja!)
- "Kłóćcie się z kolegą o to, czyja drużyna piłkarska jest lepsza?" (Czekasz na: Spór!)

Utrwalasz w tej aktywności kluczowe pojęcia w praktyczny i dynamiczny sposób.

Możesz też zrobić odwrotnie - podać jedną z poznanych form i poprosić uczniów o przykładową sytuację.

Krok 4: Zakończenie (5 minut)

Czas zebrać myśli. Możesz zadać kilka pytań lub haseł do krótkiej dyskusji podsumowującej. Oto propozycje.

Wymień cztery formy rozmowy przedstawione w prezentacji "Sztuka rozmowy" i przyporządkuj do każdej z nich jej główny cel (np. wygrana, zrozumienie, itp.).

Oczekiwana odpowiedź:

- Spór – cel: Wygrać.
- Dyskusja – cel: Wymienić argumenty / przeanalizować temat.
- Dialog – cel: Zrozumieć (perspektywę drugiej osoby).
- Deliberacja – cel: Wspólnie zdecydować / podjąć decyzję.

Czy według definicji przedstawionej w lekcji dialog jest formą rozmowy, w której najważniejsze jest udowodnienie, że nasze argumenty są lepsze od argumentów rozmówcy?

Oczekiwana odpowiedź: Nie (celem dialogu nie jest wygrana ani ocena argumentów, lecz wzajemne słuchanie, empatia i zrozumienie perspektywy drugiej osoby).

W filmie "Czerwony vs. Zielony" pojawiły się tzw. zachowania niekonstrukttywne. Wymień przykład takiego zachowania, które zablokowało porozumienie między gośćmi.

Oczekiwana odpowiedź: przykłady z materiałów - przerywanie, atak osobisty (*ad personam*), uogólnianie ("wszyscy wiedzą"), ignorowanie faktów/moderatora, fałszywa dychotomia, dowód anegdotyczny.

W prezentacji każda forma rozmowy została zilustrowana metaforą. Która metafora przemówiła do Was najbardziej i dlaczego?

Dowolne odpowiedzi uczniów.

Jaka metafora została użyta w prezentacji do opisanego deliberacji i dlaczego dobrze oddaje ona charakter tej formy rozmowy?

Oczekiwana odpowiedź: Metafora narady zespołu inżynierów budujących most. Oddaje ona charakter deliberacji, ponieważ inżynierowie muszą współpracować, słuchać się nawzajem i szukać najlepszego wspólnego rozwiązania (budowa stabilnego mostu) zamiast rywalizować ze sobą.

Twój Przewodnik po Prezentacji: "Sztuka rozmowy w 4 formach"

To jest Twój "skrypt" do prezentacji. Możesz użyć go do przekazania wiedzy slajd po slajdzie. Najlepszy efekt uzyskasz jednak, kiedy zapoznasz się z nim przed lekcją i spróbujesz opowiedzieć własnymi słowami. Gdy dodasz własne spostrzeżenia lub nawiądziesz do rzeczy, które były już wcześniej w klasie omawiane lub które klasa przeżyła. Wtedy prezentacja będzie prawdziwie "uszyta na miarę"!

Slajd 1: Tytułowy

- Jak to rozegrać: To Twój slajd otwierający. Nie przeskakuj go zbyt szybko. Kiedy go wyświetlisz, możesz nawiązać do tego, co właśnie się wydarzyło na lekcji.
- Możesz powiedzieć: "Przed chwilą widzieliśmy, że komunikacja może być chaosem. Ale może też być sztuką. Dziś poznamy 4 różne narzędzia, które mamy w naszej "skrzynce z narzędziami komunikacyjnymi". Od tego, którego użyjemy, zależy, czy coś zbudujemy".

Slajd 2: Zaczynamy od pytania...

- Jak to rozegrać: Ten slajd to idealne nawiązanie do Waszej dyskusji z początku lekcji i do filmu, który właśnie przeanalizowaliście na Karcie Pracy "Debata pod lupą".
- Możesz powiedzieć: "Patrząc na to, co zapisaliśmy na tablicy, i na to, co widzieliśmy w filmie, odpowiedź wydaje się brzmieć *tak*. Ale dzisiaj udowodnimy, że tak nie musi być. To, co widzieliśmy w filmie "Czerwony vs. Zielony", to był tylko jeden, i być może najgorszy rodzaj narzędzia".
- Alternatywnie: "Właśnie spędziliście czas analizując film, który w zasadzie był kłótnią. To pytanie jest więc kluczowe. Sprawdźmy, jakie mamy inne opcje".

Slajd 3: Nasz cel i plan podróży

- Jak to rozegrać: To jest Twoja mapa na najbliższe minuty. Przedstawiasz tu uczniom plan podróży. Pokaż im, że zaczniecie od tego, co już zaobserwowali - od Spor (czyli od naszego filmu) - a skończycie na Deliberacji, która jest Waszym celem.
- Możesz powiedzieć: "Oto nasz plan podróży. Zaczniemy od chaosu, który już zdiagnozowaliście, czyli SPORU. Potem przejdziemy przez dwa narzędzia, których często używacie, czyli DYSKUSJĘ i DIALOG. A skończymy na tym, co jest naszym celem - na DELIBERACJI".

Slajd 4: SPÓR - Definicja

- Jak to rozegrać: Gdy wyświetlisz ten slajd, klasa powinna od razu załapać. To jest ten moment "Aha!".
- Możesz powiedzieć: "Brzmi znajomo? To jest dokładnie to, co widzieliście przed chwilą. "Czerwony vs. Zielony" to był podręcznikowy przykład SPORU. Spójrzcie na cel: "Wygrać za wszelką cenę". Właśnie to robili nasi bohaterowie. Metafora walki bokserskiej jest tu idealna - chodziło o nokaut, a nie o zrozumienie".
- Alternatywnie: "Oto pierwsza forma. Spójrzcie na postawę: "Ja mam rację, ty się mylisz". Czy to nie jest idealny opis Pana Czerwińskiego i Pani Zielińskiej z naszego filmu?"

Slajd 5: SPÓR - Jak go rozpoznać?

- Jak to rozegrać: Ten slajd to bezpośrednie nawiązanie do pracy w grupach.
- Możesz powiedzieć: "A to jest ściągawka, jak rozpoznać spór. Spójrzcie na te zachowania: przerywanie, atakowanie osoby, a nie problemu. Ile z nich wypisaliście w kolumnie "niekonstrukttywne" na waszych Kartach Pracy "Debata pod lupą"? Czy wpisałaście coś jeszcze?".
- Możesz dodać: "I co najważniejsze - spójrzcie na wynik: "Konflikt, zranione uczucia, brak rozwiązań". To jest dokładne podsumowanie naszego filmu. Nikt nie wygrał, wszyscy przegrali".

Slajd 6: DYSKUSJA (Definicja)

- Jak to rozegrać: Tutaj przechodzisz o poziom wyżej. To jest prawdopodobnie forma, którą Twoi uczniowie znają najlepiej ze szkoły – dyskusja na lekcji.
- Możesz powiedzieć: "OK, zostawmy spór i chodźmy wyżej. Mamy DYSKUSJĘ. To już jest o wiele lepsze narzędzie. Zwróćcie uwagę na cel: 'Wymienić argumenty i przeanalizować temat'. Metafora meczu tenisa jest świetna - piłka lata z jednej strony na drugą, jest szacunek (serw), ale to wciąż gra o punkty. Ktoś ma lepszy argument".

Slajd 7: DYSKUSJA – Jak ją rozpoznać?

- Jak to rozegrać: Pokaż uczniom ten slajd i zapytaj: "Czym to się różni od slajdu o sporze?".
- Możesz powiedzieć: "Tu już nie ma *Ty nie masz pojęcia.... Jest Uważam, że... albo Moim zdaniem....* Zamiast atakować osobę, trzymamy się tematu. To już jest rozmowa, która może nas czegoś nauczyć. Ale... (tutaj robisz pauzę, budując napięcie przed kolejnym slajdem) ...można ją rozwinąć, dodając jedną ważną rzecz".

Slajd 8: DIALOG (Definicja)

- Jak to rozegrać: I to jest właśnie ta brakująca rzecz. To jest fundamentalna zmiana.
- Możesz powiedzieć: "W dyskusji słuchamy, żeby odpowiedzieć. W DIALOGU słuchamy, żeby ZROZUMIEĆ. Spójrzcie na cel: "Zrozumieć perspektywę drugiej osoby i zbudować relację". Tu nie chodzi o to, aby ktoś wygrał. Metafora "wspólnego odkrywania krainy" pokazuje, że idziemy obok siebie, a nie przeciwko sobie".

Slajd 9: DIALOG – Jak go rozpoznać?

- Jak to rozegrać: Ten slajd jest bardzo ważny. Możesz tu nawiązać do tych "wysp" dobrych zachowań z filmu.
- Możesz powiedzieć: "Pamiętacie ten krótki moment, kiedy Pani Zielińska w filmie próbowała zadać pytanie "Czy dobrze rozumiem, że..."? To była właśnie próba DIALOGU! "
- Możesz dodać: "Dialog opiera się na pytaniach i ciekawości, a ich źródłem jest empatia - coś, czego w debacie z filmu kompletnie zabrakło".

Slajd 10: DELIBERACJA (Definicja)

- Jak to rozegrać: To jest "master level" - cel Waszych zajęć.
- Możesz powiedzieć: "A to jest narzędzie, na którym skupimy się najbardziej. DELIBERACJA. Można to wyjaśnić tak, że deliberacja to jakby połączenie najlepszych cech dyskusji (logiczne argumenty) i dialogu (empatia i słuchanie), ale z nowym, nadrzędnym celem: musimy podjąć WSPÓLNĄ DECYZJĘ".
- Możesz dodać: "Metafora "zespołu inżynierów budujących most" jest bardzo obrazowa; jeśli się nie dogadają, most się zawali. Muszą współpracować. Muszą być gotowi nawet na zmianę swojego zdania, jeśli argumenty innych będą lepsze".

Slajd 11: DELIBERACJA – Jak ją rozpoznać?

- Jak to rozegrać: Ten slajd podsumowuje najważniejsze elementy deliberacji.
- Możesz powiedzieć: "Tutaj widzicie, jak to wygląda w praktyce. Zwróćcie uwagę na słowa-klucze: "Jakie mamy opcje?" , "Co jest najlepsze dla nas wszystkich?". To jest myślenie zespołowe, a nie "ja kontra ty".

Slajd 12: Spektrum Rozmowy (Wizualne podsumowanie)

- Jak to rozegrać: To jest bardzo ważny slajd podsumowujący. Poświęć mu chwilę. Nawet jak skończysz mówić, możesz pozostawić go na kilka lub kilkanaście sekund, aby uczniowie mogli go "wchłonąć".
- Możesz powiedzieć: "A to jest schemat wszystkiego, o czym mówiliśmy. Zobaczcie, to jest jak ewolucja rozmowy. Zaczynamy od SPORU, który jest w pełni skupiony na postawie *ja* chcę wygrać. Potem mamy DYSKUSJĘ, skupioną na *temacie*. Dalej

DIALOG, skupiony już na *ty* - chcę cię zrozumieć. A na szczycie, jako synteza, jest DELIBERACJA – skupiona na *my*'. I to jest droga, którą warto podążać".

Slajd 13: Podsumowanie w tabeli

- Jak to rozegrać: To jest to samo, co na poprzednim slajdzie, ale w formie tabeli – świetne do utrwalenia dla tych, którzy lubią pomce wizualne.
- Możesz powiedzieć: "A tu jeszcze raz to samo, ale w formie tabeli. To jest wasza ściągawka – czym się różni cel, postawa i wynik każdej z form."
- Nie musisz omawiać każdej komórki, po prostu wyświetl to jako wizualne utrwalenie.

Slajd 14: Kiedy używać którego narzędzia?

- Jak to rozegrać: To jest superważny, praktyczny punkt, który przenosi teorię na ich życie.
- Możesz powiedzieć: "Na koniec najważniejsze pytanie: "Po co mi to?". Zobaczcie, nie każda rozmowa musi być deliberacją. Nie użyjecie deliberacji, żeby zdecydować, co zjeść na obiad. Ale spójrzcie: gdy Twój przyjaciel jest smutny, nie dyskutujesz z nim, tylko używasz DIALOGU. Gdy na lekcji omawiacie wiersz, używacie DYSKUSJI. A gdy jako klasa musicie zdecydować, gdzie pojechać na wycieczkę szkolną - wtedy włączacie DELIBERACJĘ".
- Możesz dodać: "A co ze SPOREM? Tak jak mówi ten slajd - tego narzędzia staramy się unikać i zamieniać je w coś lepszego".